

Dies Natalis – a latin kifejezés eredetileg egyszerűen csak születésnapot, évfordulót jelent. A nyugati világ egyetemén így nevezik, amikor ünnepi keretek között emlékeznek meg intézményük megalapításáról, születésnapjáról, ennek akar karunk is régi-új hagyományt teremteni.

Dies Natalis - Mit is ünneplünk ma?

Pontosan 169 évvel ezelőtt, 1855. október 10-én – egy szerdai napon – a Kálvin téri templomban nemcsak ünnepi alkalomra gyűltek össze a világvárossá növekedés útján meginduló Pest egyre öntudatosabb reformátusai, hanem a dunamelléki egyházkerület gondnokai, esperesei, amikoris nagyszámú hallgatóság érdeklődésével kísérvé, 15 elsőéves hallgatóval megnyitotta kapuit a Pesti Református Teológiai Akadémia.

Mit is ünneplünk ma? Egy régi álmom valóra válását. De honnan is indíthatnánk karunk megalapításának történetét? Az egyik lehetséges kezdőpont egy pletyka: 1796-ban híre ment, hogy a II. József által Nagyszombatról Pestre költöztetett és a protestánsok előtt is nyitottabbá váló királyi egyetemet az I. Ferenc fémjelezte katolikus visszarendeződés Esztergomba, a hercegprímás városába kívánja költöztetni. A dunamelléki reformátusokat aggodalom fogta el. Ha még meg is maradhattak volna a reformátusok az egyetem hallgatóinak, felekezetüknek megfelelő lelkigondozásukat Esztergomban nem lehetett volna biztosítani. Mivel már II. József is az állami hivatalok betöltését bölcséleti vagy jogi végzettséghez kötötte, protestáns körökben felmerült az aggodalom, hogy bár a Türelmi Rendelet megnyitotta a előttük a kaput magasabb állami hivatalok betöltésére, most ez mégis újra bezárulhat, hogyha ifjaink nem lesznek hajlandók a hercegprímási városban tanulni, vagy esetleg tanulmányaik folyamán áttérítik őket.

A megoldást egy saját protestáns, sőt görög-keletiekkel közös, pesti egyetem létrehozásában találták meg, amelynek tervét – az eredeti kifejezés szerint „Projectum”-át - Vay József helytartósági tanácsos, a Tiszáninneni Református Egyházkerület főgondnoka dolgozta ki 1796-ban.¹ A terv érdekes módon kapcsolódott össze a szabadkőművességnek egy „Magyar Tudós Társaság” megalapítására tett szándékaival (ennek végeredménye a Magyar Tudományos Akadémia lett), illetve egyértelműen beleilleszkedett a Türelmi Rendelet utáni, a protestáns felekezetek között szervezeti uniót megvalósítani kívánó optimista hangulatba, amely uniónak szimbolikus előképe lett volna a közös alapítású és fenntartású egyetem. Az ügyet főleg a reformátusok tették magukévá, ugyanakkor a forradalmi Franciaországgal kiteljesedő háború anyagi terhei, a görög-keletiek húzódozása és végül az, hogy a pesti egyetem Esztergomba költöztetése végül lekerült a napirendről, okafogyottá tette a saját pesti protestáns egyetem megalapítását, de annak lehetőségét, álmát nem feledtette el.

A reformkorban, ismételten a református és evangélikus egyházak közötti uniós elképzelések mentén került újra elő egy közös református-evangélikus teológiai főiskola pesti megalapításának terve, amely Kossuth Lajos népszerűsítő médiatevékenysége révén 1839-től kezdve országos jelentőségű, felekezeteken átívelő igazi nemzeti ügygé vált, amelynek támogatására nemcsak protestáns és görög-keleti, de római-katolikus, sőt izraelita részről; polgároktól, arisztokratáktól,

---

¹ Primae Linæ Projecta, RL A/1a 6. kötet, 1796-1914, 48–56.

jobbágyoktól egyaránt érkeztek az adományok. Az ígéretes szervezkedést a 48-as forradalom eseményei háttérbe szorították, majd a szabadságharc bukása teljesen megálljt parancsolt neki, de az álmodást nem foszlatta széjjel.

A szabadságharc leverése utáni, a „rebellis” reformátusok számára megkülönböztetett kihívásokkal terhes Bach-korszak sem tántorította el, főképpen a pesti egyházat és annak lelkipásztorát, Török Pált, hogy megvalósítsa az immáron másfél évtizeden keresztül tervezett Pesti Teológiai Akadémia megnyitását. Az alapítást egyházon belüli vita is övezte, hiszen a Dunamelléki Református Egyházkerületnek már volt 1836-tól főiskolai rangot kapott lelkészképző intézménye Kecskeméten.

Török Pál és társai azonban felismerték, hogy a magyar reformátusság hosszú távú stratégiai érdeke az, hogy teológiát hívjon életre az ország fővárosává növekedő Pest-Budán. Csekey Sándor szavaival: Felismerték, hogy „Nem élhet a magyarországi protestantizmus és még közelebből a református egyházunk csak a suburbiumban. Az ország fővárosában is szolgálnia kell az emberiség, a magyarság és a református keresztyénség ügyét a teológiai főiskola által. A pesti Theologia ügye tehát magában hordja igazságát. Nemcsak Dunamelléken, hanem más egyházkerületekben is úgy gondolkodtak sokan, hogy amint az ország fővárosa minden magyar emberé, úgy a pesti református Theologia sem csupán Török Pálé, a pesti egyháztanácsé vagy a dunamelléki egyházkerületé, hanem bizonyos tekintetben minden magyar református emberé, mindnyájunké.”

Kecskemét és Pest egy ideig egymással párhuzamosan végezte a lelkészek képzését, majd miután Török Pált az egyházkerület püspökévé választották, 1862-től Pestet lelkész-, Kecskemétet jogász-, Nagykovácsot tanítóképző intézményként határozta meg a dunamelléki egyházkerület közgyűlése – amely hármas tagolásban már felismerhető az újabb álom, a százharminc évvel később formálódott Károli Gáspár Református Egyetem kezdeti kari struktúrája is.

Tíz éven keresztül a pesti teológia fenntartásában a Bányai Evangélikus Egyházkerület is szerepet vállalt, így az 1865-ig - reformkori megálmodóinak szándéka szerint - közös protestáns intézményként működhetett. A további együttműködést sem a két testvéregyház valamilyen konfliktusa, hanem az evangélikus egyházon belüli etnikai feszültségek és anyagi gondok hiúsították végül meg.

Dies Natalis - Mit is ünneplünk ma? Elődeink elszántságát, odaszánását; merni és tenni akarását - józsefi álomfejtését: bő esztendők gyűjtését, szűk esztendők takarékoságát, nem egyszer furfangját, hiszen Török Pál azzal szerzi meg a Thun miniszter engedélyét az alapításhoz, hogy meggyőzi őt arról, hogy azért van szükség a pesti teológiára, hogy az akkor főképpen német nyelvű városban a tősgyökeres magyar teológusok jól megtanulhassanak németül és akkor az állami rendeleteket is jobban megérthetik.

De mit is ünneplünk igazán ma? Azt, hogy ében-háezer, hogy mindeddig megsegített bennünket az Úr! Intézményünk 169 évén mély barázdákat hagyott a történelem. A Lenin-fiúk géppuska sorozatot engedtek a díszterem plafonjába, az itt ragadt teológusok összefogódzva imádkoztak Budapest ostroma alatt a pincénkben, az udvarunkon kopjafák őrzik az 56-ban másokat segítve életüket vesztett hallgatóink emlékét. Isten kegyelme tartotta meg itt a tanárok és hallgatók

universitását a múltban; és ebből vehetünk erőt, és reménységet, hogy a jelen és jövő külső és belső kihívásai közt is megtart majd bennünket. A zsoltáros szavaival – „Gondol ránk az ÚR, meg fog áldani. ... Megáldja azokat, akik félik az URat, a kicsinyeket a nagyokkal együtt.” (Ps 115,12-14).

Budapest, 2024.10.10.

Dr. Lányi Gábor

egyetemi docens

dékánhelyettes